

MISÓCZKI LAJOS

KOSSUTHI HAGYOMÁNYOK TOVÁBBÉLÉSE HEVES MEGYÉBEN AZ ÖNKÉNYURALOM IDEJÉN

ABSTRACT: (*Tradition von Kossuth im Zeitalter des Absolutismus im Komitat Heves*) Kossuths Tradition im Zeitalter des Absolutismus knüpft sich tiefen Wurzeln an Heveser Bevölkerung. Den Grund zum Ehre des Kossuth gaben die Jahre vor 1849. Diese Tradition hat auch die Ehre der Revolution- und Freiheitskriege verstärkt. Es wurde sogar mit der Hoffnung auf baldigen Umsturz der macht zugebunden. Kossuth wurde Symbol der Nationalresistance. Auch die absolutistische Administration des Komitates hat Befühl für Kossuths Ehre brechen wollen und sie hat andere Andenken des Freiheitskrieges verunglimpfen wollen. Man hat auf seinen baldigen Heimkehr und auf eine neue Revolution vertraut, man hat Kossuths Bemühungen im Ausland beobachtet, die die Liquidierung des Absolutismus gedient haben. Die Deputierten und die Organisatoren im Namen von Kossuth sind auch im Heves gelungen. 1859–1861 haben am meisten auf Kossuth und auf die Revolution gewartet. An mehreren Orten des Komitates wurde das Lied über Kossuth und Garibaldi gesungen, was die Hoffnung auf den Kampf darstellt. Am 16-en Juni 1859 haben die Tagelöhner Kossuth und Napoleon III. auf den Strassen von Erlau Hochleben lassen. Am 26-en Juli 1860 haben die Fackelträger des Aufzuges in Erlau den Aufruf von Vörösmarty gesungen und sie haben wieder Kossuth und Garibaldi hochleben lassen. Obwohl auch das Komitat Heves auf den ausgleich von 1867 angenommen hatte, machte die Erlauer Vertreterschaft am 8-en September in einer – an Kossuth geschriebenen – Vertrauensdeklaration ihre Hoffnung klar: „Bald kommt die Zeit, wann wir sie unter uns persönlich begrüßen können“. In demselben Jahr wurde der Gyöngyöcher Gesellschaftliche Demokratische Kreis gegründet, dessen Grünger mit dem Ausruf: „Es lebe Kossuth“ ihren Vereinschwur beendet haben. Zwar hatte der Kossuthkult auch nach dem Ausgleich von

1867 kräftig gelebt, hat man den Sieg von Deaks Ideen überall im Lande nicht verändern können.

1849. augusztus 29-én Kapy Eduard császári hadi biztos elfoglalta egri hivatalát, és a győzők pökhendi tudatával betelepedett a róm. katolikus érseki palotába.¹ Császári megyefőnököknek alispáni beosztásban Földváry Jánost nevezte ki, és a kettős, Heves és Külső–Szolnok vármegyét három kerületre osztotta: Az egri kerületet Kanyó Gábor, a gyöngyösit Luby István, a szolnokit Sütő János felügyelte.² Földváry a járások élére szeptember 7-én szolgabírókat helyezett. Köllő Antal egri katonai parancsnok pedig megszervezte a vármegyei zsandárságot. Az ekképpen kialakított igazgatási hálózat azonnal hozzálátott a megtorláshoz, és a legnagyobb eréllyel kezdte felszámolni a forradalomnak és a szabadságharcnak még az emlékét is. Megdermedt a gazdasági, társadalmi, művelődési és a politikai élet. Alig akadt család, ahol nem gyászoltak, sirattak hozzátartozó elesett honvédet, börtönben sínylődőt, vagy a császári seregbe sorozottat.

Kossuth Lajos emléke – mint a nemzeti ellenállás jelképe

A szabadságharc idején Kossuth Lajos több alkalommal is járt e kettős vármegyében. Neve itt is nemcsak önvédelmi harcunk, hanem a magyar függetlenség megszemélyesítőjévé vált. Sok helyen szívükbe zárták, akik látták, vagy találtak vele. Különösen, miután Kapy utasítására hozzáfogtak a hivatalnokok és a zsandárok a szabadságharc tárgyainak, emlékeinek összegyűjtéséhez, megsemmisítéséhez. A legnagyobb gyűlölettel a Kossuth-emlékeket pusztították. Különösen Kossuth arcképét. Az 1849. május 17-én leleplezett életnagyságú Kossuth-kép még szeptember 10-én is a gyöngyösi városháza homlokzatán függött „esőtől, széltől védetten”, mert nem akadt helybeli, aki eltávolította volna onnan. „Csehül és német nyelven szitkozódó zsandárok által tépetett le.”¹

A lakosok eltették a Kossuthról szóló újságokat, röpcédulákat, és megőrizték a Kossuth-bankókat. Mindezt annak ellenére, hogy a zsandárok főképp a bankók rejtegetőit büntették. Ugyanis ezekről az emberekről azt feltételezték, hogy a szabadságharc mielőbbi újraindításában reménykednek. Egerben szeptember 10-én égették el a Líceum előtt az összeszedett Kossuth-bankókat.² Gyöngyösön még a Luby által engedélyezett, november 19–20-i nagy vásáron is „közönségesen elfogadtatott ez a bankójegy”, annak ellenére is, hogy Kapy, az Egerben, október 29-én kelt szigorú felhívásával a bankók azonnali begyűjtésére és megsemmisítésére utasította a városi tanácsot.³ Kapy hiába fenyegetőzött azzal, hogy „a büntető igazság kérlelhetetlen karja sújtandja azokat, kik ezen törvénytelen pénzből bár-

milly öszveget is vissza tartanának”,⁴ december 1-jén csak 2 040 Ft összértékű papírpénzt égethettek el nyilvánosan a Szt. Bertalan-, vagy Nagytemplom melletti Piac téren (ma Fő tér). Ugyanott, ahol július 13-án, az orosz megszállók utasítására első alkalommal már „ezerszámra égették el a városból és a környékbeli falvakból behozott Kossuth-bankókat.”⁵

1849 őszétől a dermedt politikai csendet a fokozatosan kibontakozó nemzeti tartalmú ellenállás, rendszerellenesség, majd politikai ellenszegülés követte, amely hol nyíltan, hol burkoltan jelent meg.⁶ A Mátrát szökött katonák, bujdosó honvédek lepték el, és a lakosság új forradalomban bízott. A Zagyva menti községekben, november 1-jén, halottak napján és 2-án, Mindenszentek ünnepén azok is gyászszalagot kötöttek, „akiknek nem is volt közeli halottuk, de kik úgy vélték, a szabadságharcnak immár vége legyen”.⁷

1850. január 21-én Kapy Heves és Szolnok megyét önhatalmúan különválasztotta, hogy a hevesi közigazgatási ügyeket jobban szemmel tarthassa.⁸ Kanyó megmaradt kerületi, immár vármegyei főnöki posztján. A közigazgatási átszervezés mit sem változtatott a politikai, társadalmi hangulaton, közgondolkodáson.

1850 elején a Nógrád megyei füleki kerület főszolgabírója azt jelentette körzetének fegyveres bujdosóiról, hogy Heves megyében, „Pétervásár és a Mátra erdei között bolyonganak”, oda mentek át.⁹ Egerben, a pesti forradalom második évfordulója napján ismeretlen ellenállók letérítették a császári-királyi állomásparancsnokság két gyalogos katonáját. Augusztus 25-én, Kossuth névnapján szerte a megyében a férfiak közül sokan ünnepi ruhába öltöztek.

A hatóságok csakhamar Kossuth-szervezte kapcsolatok után nyomoztak. Szeptember 7-én a Ferdinánd vértesezred parancsnokához küldött rendelkezésében a III. Hadsereg Parancsnoksága tervezett összeesküvésről, emigráns magyar szabadságharcosok esetleges itteni lépéseiről tájékoztatott.¹⁰ Voltak, akik az új forradalom reményében fegyvereket rejtegettek. Akadt, aki a megyében szerzett puskát hazavitte távoli falujába, a Zagyva menti Szentjakabra (= Zagyvaszentjakab, ma Szurdokpüspöki része), amint azt az egyik kozárdi lakos tette.¹¹

Ugyanabban az évben Magyar menekültek Törökországban címmel elsőként a gyöngyösi születésű Vahot Imre írt a bujdosóktól kapott tájékoztatás nyomán Kossuth Lajosnak és társainak idegen földön töltött első napjairól.¹² E munka fő gondolata az volt, hogy a harcra kész nemzet visszavárja vezérét.

A másik testvér, Vachott Sándor – aki Kossuth Lajosnak szintén unokaöccse és a szabadságharc idején titkára volt – (nagy)rédei otthonában Sárosi Gyula írot bujtatta, akit a hatóságok halálra kerestek. A község lakossága – annak ellenére, hogy a zsellérek 1849 óta nehezteltek Kossuthra és a forradalmi kormányra a földosztás elmaradása és a szőlődézsmá meg-

hagyása miatt – nem árulta el Vachottot. Sárosi még a keresztapaságot is elvállalta Vachottéknál; A Rédén született Vachott-lányka a Kossuth iránti tiszteletből az Ida Ludovika nevet kapta.¹³

Mialatt Kossuth Lajos az ellenállás és az új szabadságharc élő szimbóluma lett, a zsarnok trónbitorló, azaz Ferenc József a gyűlölet jelképe. Egerben, 1851 elején ismeretlen egyének felhívást ragasztottak ki, amelyen az idegen uralkodóházat Ferenc Józseffel együtt a pokolba kívánták. A felhívás egyik sora arra szólította fel az egrieket, hogy ne nyugodjanak bele helyzetükbe. Erre a helyi katonai parancsnokság ostromállapotot rendelt el.¹⁴ Mindhiába. Március 15-én, este sok egri összejött arra az ünnepségre, amelyet Pók György (1848–) 1849-ben megyei hadiélvezési biztos volt) rendezett a préházában. Az összegyűltek elénekelték Petőfi Sándor: Akasszátok fel a királyokat című verse alapján szerzett Nem kell a zsarnok király kezdetű dalt. Az emlékbeszédet Lieskowsky József ügyvéd (a forradalmi kormány volt levelezője) mondta: „... Sokan elvéreztek a szent szabadságért, de poraikból újraéledő fönix módjára majd feltámadnak, és bosszút állnak... Éljen a szabadság! Éljen a nemzet! Átok minden zsarnok fejére!”¹⁵ Másnap a csendőrök letartóztatták az összejövetel szervezőit, és felettük hadbírótság ítélezett, hogy Kossuth és a szabadságharc kísértő szellemével végezzenek.¹⁶

1851/1852-ben a Mátra környékén szabadságharc-szervező mozgalom indult, de a fő szervezőt, Gasparics Márk Kilitet (Perczel Mór volt táborigazgató papját) 1852. február 9-én a zsandárok Gyöngyösön letartóztatták, mielőtt még ott és Egerben eredményt érhetett volna el. Gasparics a Makk József-Jubál Károly-féle szervezkedésben vett részt, akit Kossuth a mozgalom indításával bízott meg.¹⁷ Gasparics ferences szerzetesnek kivégzése ellenére Gyöngyös és környéke a paraszti ellenállás területévé vált. A plebejusok, kisparasztok, kapások hónapokon keresztül lázongtak. „A fele város pedig, nem tudhatjuk mi okból, vagy ki tanácsából – sem búzát learatni nem akarván, pártoskodik... igyenesen Ő Fölségének házára célozván.”¹⁸ A lázadók 1852. december 20-án statárium elé állították.¹⁹

Végül a nyomozók 1852. november 5-én Sárosi Gyulát is letartóztatták Vachottnál, és Gyöngyösre hozták ottani, volt szállásadóijához, Tapossy Kálmán tanítóhoz. Noha Sárosi senkire nem vallott, több gyöngyösi ismerősét is elfogták, és bebörtönözték, akiket szintén „a fegyveres lázadás, a rebellesekkel való cimborálkodás gyanúja terhelt”.²⁰

Az általános ellenállásnak 1853 elején újabb letartóztatásokkal és a január 21-i ítéletekkel vetett véget a gyöngyösi hadbírótság.²¹

A forradalomvárás az 1853. július 2-án indult orosz-török háború idején Egerben ismét megerősödött. Itt is abban reménykedett a lakosság, hogy Ausztria Oroszország mellett hadba lép (az osztrákok visszaadják az oroszoknak azt a segítséget, amit 1849-ben kaptak a magyarok szabadságharcának leveréséhez), és akkor Kossuth Törökországon át – az európai hatal-

mak segítségével visszatérhet az országba.²² Azonban a nemzetközi helyzet kedvezőtlené vált a hazai szabadságharc indításához. Így a Mátra környékén indítandó szabadcsapat-szervezési kísérlet is befulladt.

Kossuth Lajosról és a többi emigránsról gyakran érkeztek hírek Heves megyébe is. Az 1850-es évek közepén már itt is voltak, akik Kossuthot meg akarták látogatni, miután tapasztalhatták, hogy a szigor az útlevél kiadása tekintetében némileg enyhült.²³ Ám amikor a hatóságok megneszelték, hogy az útlevélkérők között olyanok is vannak, akik Kossuthhoz szándékoznak menni, a későbbi években sem kaptak kiutazási engedélyt. Eképpen járt a gyöngyösi alapítványi kórház igazgató főorvosa, dr. Horner (Vezekényi) István is (1848/1849-ben a pesti Magyar Hadi Főtanoda vagy Ludoviceum orvosa). Szerencséje volt, hogy barátja, Panker János polgármester csak erősen megszidta „ezen meggondolatlan politicalai scandalumnak tekinthető folyamodása” miatt.²⁴

„Időben távolodva – erőben megújulva”

Az abszolutista kormányzat továbbra is figyelt minden társadalmi megnyilvánulást, nehogy bármelyik is a szabadságharc újraszervezésére, indítására irányuljon. Ugyanakkor nem csökkent a rendszerellenesség, a forradalomvárás a megye egyik társadalmi rétegében sem. Sőt az arisztokraták és nagybirtokosok az ország gazdasági életét nyomasztó körülmények, valamint a mezőgazdasági válság miatt olyan szervezkedéshez láttak, amely rendszeres, szabad összejövetelt feltételezett „gazdasági, társadalmi életük alakítására, szabadabb politikai cselekvéseikhez, és amely tanácskozásai-
kon ott lebegett Kossuth szelleme, a leendő szabadság symboluma, időben távolodva – erőben megújulva”.¹ Az 1836-ban létesített Gyöngyösi Kaszinó Egyesület tagjai Visontai Kovách László nagybirtokos javaslatára 1858. április 8-án megalapították a Heves Megyei Gazdasági Egyesületet (HMGE), „amikor a nagy fájdalmakban megtört honfi szív a társulásban, a rokon keblek érintkezésében gyűjtött erőt a meg-megújuló önkény elviselésére”.² Alapító és rendes tagjai között ismert volt az, aki az egyesület képviselőjében „adandó esetben találkozand alapítványuk példaképével és az emigratio vezérével”.³ A „példakép” és a „vezér” nevének említése nélkül is világos, hogy gr. Széchenyi Istvánról és Kossuth Lajosról volt szó. A HMGE-tagok sorában találjuk Bartakovics Béla egri róm. katolikus érseket és az 1851. március 15-i, egri emlékűnnepség miatt három évig bebörtönzött Lieskowsky Józsefet is, akinek egyesületi tagságáért a személyi felelősséget éppen a hazafias érzelmű egri főpap vállalta.⁴ Tény, hogy a HMGE a kiegyezésig a nemzeti törekvések egyik otthonává lett.⁵

A nemzeti ellenállás fellendülése és tetőpontja az országossal megegyezően Heves megyében is 1859–1861 közötti időre esett. Az új szabadság-

harcban reménykedők most az itáliai háborúk alakulásától francia, illetve olasz segítséget vártak a magyar légió osztrákellenes beavatkozásához: Kossuth Garibaldi kíséretével visszatérhet az országba. A megyében sok helyen dalolták:

„Kossuth, Klapka és Türr
Jönnek mindenestül;
Nem kell kipletykálni,
Csak tavaszig várni -
Éljen Garibaldi!”⁶

A megyeszékhelyen ismét parázslott a közhangulat. 1859. június 16-án az érseki földről munkából hazatérő napszámosok Eger utcáin kormányellenes dalokat énekeltek, és Kossuthot, meg III. Napóleont éltették. Az elfogásukra érkező csendőröket kaszákkal fogadták. Az összecsapáskor a zsandárok 11 mezei munkást fogtak el. Az egri Főtörvényszék Pápai Józsefet és Hanus Jánost 1–1 évi, Pázmándi Nemes Jánost és Pálok János napszámost 6–6 havi börtönnel büntette. Pápai, aki naivan úgy vélte, hogy hamarosan Kossuth egyik sógorát kiáltják ki magyar királynak, letartóztatásakor kijelentette, „szívesen fegyvert ragad, hogy az országot az osztrák iga alól felszabadítsák”.⁷ Társait arra biztatta, ha Kossuth és Klapka serege megérkezik az országba, fogjanak fegyvert. Hanus meg azt remélte Kossuth hazatérésétől, hogy eltörli a nagy adókat.

November 6-án furcsa esemény zajlott le, igaz, nem a megyében, de a főszereplője Heves vármegye legelső embereinek egyike volt. Scitovszky János bíboros hercegprimást félévszázados papi évfordulóján, az Esztergomban tartott ünnepségen főhg. Albrecht jelenlétében Bartakovics Béla is köszöntötte. Felszólalása végén a nemzet nevében alkotmányt és koronás királyt követelt. Ebből nagy botrány kerekedett; Albrecht felrúgva saját székét, dühödten otthagya az ünnepséget.⁸ Az egri érsek szónoklatának híre az emigráns Kossuthhoz is eljutott, aki erről a „nagyhorderejű, nemzeti szellemű” beszédről még az irataiban is megemlékezett.

A nemzettudat erősítését szolgálták a különféle emlékűnnepélyek, amelyeken Kossuth nevének említése nélkül, de alkalom nyílt a kossuthi szabadságtörekvésekre emlékezni. Ez történt az 1859. november 30-án, Egerben rendezett Kazinczy Ferenc emlékűnnepélyen és az 1860. április 17-én, gr. Széchenyi István emlékére Egerben és Gyöngyösön lezajlott gyászűnnepségen is.¹⁰ A gyászmisét a róm. katolikus egyházmegye székhelyén, Egerben Bartakovics Béla tartotta. Engesztelő szentbeszéde, amelyből áradt az izzó nemzet- és hazaszeretet, egy-egy részletében az előbb említett esztergomi felszólalásához hasonlított.¹¹

1860. július 26-án (Garibaldi győztes itáliai hadjáratának hírére) Egerben fáklyás felvonulók a Szózatot énekeltek, Kossuthot és Garibaldit éltették. Az októberi diploma után néhány hónappal 2–3 héten át tüntettek az egriek, és mit tehettek, mindannyiszor bevették a helybeli osztrák hivatal-

nokok ablakait.¹² A nemzeti érzelmű ellenállás Egerben is az 1861. február 18-i megyegyűlésen ért a tetőpontra – tükrözve a vármegye lakosságának állásfoglalását is. Február 25-én a Heves Megyei Honvédsegélyző Egylet kérésére Bartakovics Béla engedelmével az 1849. évi kápolnai csatában elesettek lelkiüdvéért ünnepi gyászmisét akartak bemutatni az egri székes-egyházban. Azonban a helybeli csendőrség és katonaság a lakossági tiltakozás ellenére ezt megakadályozta. Kossuth erről az esetről is tudomást szerzett, amit visszaemlékezéseiben úgy említett, mint „ami a közingerültséget” országosan is fokozta.¹³

Az újabb abszolutista rendszerrel szembeni ellenállás élénkülése, majd pedig a hanyatlása (1861–1865), továbbá a kiegyezési törekvésekkel szembeni ellenállás (1865–1867) feloldódott, és végül a kiegyezés mégis megtörtént. Heves megye ezúttal is más állásponton volt.

Kossuth nevével a kiegyezés ellen

Az 1867. június 8-i koronázáson „igen gyenge volt a vármegye képvisellete”¹: Gr. Bolza Péter, gr. Szapáry Imre és Almásy Vince jelent meg. A megye zászlóját az ünnepi felvonuláson Szabó Frigyes csendbiztos vitte két hajdúval. A „gyenge képviselést” azaz a vezetők távolmaradását a vármegye a meghívás módjával magyarázta. Amíg ugyanis azelőtt a király koronázására a megyéket egy hónappal korábban hivatalosan meghívták, most az ünnepélyes értesítést csupán gr. Szapáry Antal néhány nappal előbb közzétett meghívó távirata pótolta. Ebből következett, a kettős vármegyének sem ideje, sem alkalmá nem nyílt a készülődésre, és nem szervezhetett „a közjogi méltóságának megfelelő díszes küldöttséget”.² A valódi ok az a lappangó megyei ellenállás volt, amely hamarosan kirobbant. Ez Németh Albert bizottmányi tagnak az indítványával kezdődött. A június 26-i közgyűlésen – amelyen ugyan elfogadta a vármegye a kiegyezést – Németh azt javasolta, hogy „az országgyűlés határozataira nézve aggodalmát fejezze ki”.³ Ezt a végzést Egerből az ország minden megyeszékhelyére elküldték. Az országgyűlésen ez a „hevesi ügy” vihart keltett. Mint indítványt július 6-án a T. Ház elvetette.⁴

Az ügy nyomán keletkezett hullámok még el sem csendesültek, amikor Kossuth Lajos váciakhoz írt és a Magyar Újságban közölt levele okozott újabb bonyodalmat. Amikor a belügyminiszter lefoglaltatta a levelet közlő újságszámokat, ez az eljárás a Heves megyeiekben újabb elégtelenséget váltott ki. Szeptember 8-án Eger képviselő-testülete bizalmi nyilatkozatot írt Kossuthnak abban reménykedve, hogy „nem sokára jönni fog az idő, midőn Önt köztünk személyesen tisztelhetjük”.⁵ A kormány szeptember 13-án elrendelte a bizalmi nyilatkozatról szóló végzés megsemmisítését, amelyre 14-én közvetlenül a belügyminiszter kötelezte a vármegyét. Azon-

ban a megyei bizottmány október 1-jén ezt megtagadta, tehát egyetértett a várossal. Erre a kormány október 9-én Rajner Pál barsi főispánt királyi biztosként Egerbe küldte, felfüggesztve a vármegyei közgyűlést és annak a kiegészítési törvényben megadott önkormányzatát.

Kossuth az egriek bizalmi nyilatkozatára nem válaszolt azonnal. Ennek okáról éppen Kossuth szólt, a Turinban, október 24-én kelt, Derszib Ferenc egri képviselőhöz írt levelében: „... Nehogy azon körülmény, hogy a ... Levélre nem válaszolék – valaki által arra magyaráztassék, mintha hálátlanul közömbös volnék a jóakarát iránt, melyet Eger városa képviselői irántam tanúsítani méltóztattak.”⁷ Azért nem válaszolt, nehogy a levél írójának, vagy a városnak kellemetlenséget okozzon. Kossuth Derszibhez írt válaszában részletesen kifejtette: „Eger városa képviselő-testületének becses levele bánatos lelkemnek nagyon jól esett – hogy azt mély hálával fogadtam –, hogy abban zálogát vélem bírní azon elv- és érzelemrokonságnak, mely bennünket a múltban összekötött; s hogyha egyenesen a képviselői testületnek nem válaszolok, ez csak onnan ered, hogy véteknék tartanám az irántam mutatott jóakarátot azzal viszonzni, hogy a hatalommali súrlódás kellemetlenségeit még én is szaporítsam válaszzal.”⁸ A „turini remete” ezzel fejezte be levelét: „Isten hozzon jobb napokat szegény hazánkra; Isten tartsa meg minden megpróbáltatások között hitünket önmagunknak, s igaz ügyünk végdiadala iránt; adjon kitartást s a jogos hazafiúi reményeknek megfelelő határozottságot minden balszerencse közt; s Isten kegyelme árássa legjobb áldásait Eger városára, s annak lelkes, hazafias polgáira. Tekintsenek engem, kérem, mindig, hálaköteles híu szolgáljuknak, s tartsanak meg becses emlékezetük jóvoltaiban. Fogadja tisztelt Uraságot, igaz nagyrabecsülésém kijelentése mellett hazafiúi üdvözzetemet. Kossuth Lajos.”⁹

Epilógus

Végül a kormány megtörte a vármegye és Eger ellenállását. A vezető közigazgatási férfiak, valamint a volt nemesi „Kossuth-rajongók” és polgárok egyéb módon mutatták ki a kormányzattal szembeni ellenszenvüket. Miután a politikailag szabadabb légkörben országosan fellendült a demokrata körök és a szabadságharc volt katonáinak honvédegyleti mozgalma – Egerben is, 1867. augusztus 4-én megalakult a Honvédegylet a korábbi, Heves Megyei Honvédsegélyző Egylet átszervezésével és a Lövészegylet beolvasztásával.¹ Az egylet szerepe jelentőssé nőtt, mert a politikai légkörre alkalmassá tette az ellenzéki eszmék terjesztésére is. Hatása kétirányú volt: 1. Gyöngyösön megalakult a városi polgári ellenzék befogadó Társadalmi Demokrata Kör a „közjónak hazánk felvirágzására szükséges erők összesítésére”.² Egyleti esküjüket „Éljen Kossuth Lajos!” felkiáltással zárták. 2.

1868. február 16-án Csiky Sándor volt demokrata népi forradalmár megalakította a már két évvel korábban tervezett Egri Demokrata Kört. E körnek meg az volt a célja, hogy általa „a szabadság, egyenlőség, testvériség nagy elvei fejlesztessenek”.³

Bár Kossuth kultusza a kiegyezés utáni években is erősen élt a megyében, a deáki eszme országos győzelmét nem lehetett megmásítani.

Jegyzet

Az önkényuralom berendezkedése

1. Orosz Ernő: Heves vármegye története = Borovszky Samu szerk.: Heves vármegye, Magyarország vármegyéi és városai. Országos Monográfia Társaság kiad. Légrádi T. KNy., Budapest, 1909?, 618. (Orosz) és Nagy József: Eger története. Gondolat K., Athenaeum Ny., Budapest, 1978, 283, (Nagy), Bachó László, Dezséri: Gyöngyös város 1848/49-ben. Kapisztrán Ny., Vác, 1939, 92. (Bachó). Kapy azért telepedhetett be a palotába, mert Lonovics József érseket a forradalom és szabadságharc idején tanúsított magatartása miatt Haynau száműzte.
2. Orosz, 618.

Kossuth emléke – mint a nemzeti ellenállás jelképe

1. Gyöngyös Város Tanácsa V. B. Irrattára, Különgyűjtemény. Kovách László: Küzdelmeink 1849–1867 között. Kézirat, Gyöngyös, 1869, 2. (A Heves Megyei Gazdasági Egyesület iratai. Töredék.) (GYVT V. B. I).
2. Breznay Imre: Az Egri Kaszinó százéves története 1833–1933 Egri Ny. RT, Eger, 1933, 68.
3. Heves Megyei Levéltár, Gyöngyös Város Levéltára, V-101/b. Örök emlékű iratok, LI/39., forradalmi szám, 68., 302/849. (HML GYVL)
4. Uo.
5. Bachó, 101. L. még: Gyöngyösi Ferences Zárdai Levéltár, Historia Domus, az 1849. évi iratköteg
6. Misóczki Lajos: Heves Megye gazdasági és társadalmi helyzete az abszolutizmus idején = Archivum 7., Révai Ny. E. Gy., Eger, 1978, 60. (Misóczki)
7. GYVT V. B. I. Polgármesteri iratok. Vegyes irattöredék 1849–1900-ig. Az 1849. évi levelek. Pásztó község elöljáróságának levelezése a gyöngyösi főszolgabíróval, az 1849. nov. 9-i lev.
8. Heves megye önállóvá válását az 1876:XXIII. tc. mondta ki.

9. Szabó Béla: Nógrád megye története 1849–1918, 15. = Balogh Sándor szerk.: Nógrád megye története, 2. köt. Nógrád MT V. B. kiad., Nógrád MNYV, Salgótarján, 1969
10. Magyar Hadtörténelmi Levéltár, KK Militár Districts Commando. Pest, 1848–1855. 43/14. Res. 166. Pest, 1850. szept. 7. és Res. 528/Pz.(HL KK MDC)
11. Nógrád Megyei Levéltár, Nógrád vármegye császári-királyi megyefőnökének iratai, 2718. sz., Heves vármegye császári-királyi főnökétől írt levél és az 1851. ápr. 5-i, 2130. sz., Balassagyarmaton kelt vallomási jk.
12. Stiller Kálmán: Vahot Imre = Gyöngyösi Kalendárium (az) 1913. évre. Egri Érseki Liceumi KNY., Eger, 1912, 117. (Stiller, GYK)
13. Molnár József: Nagyréde története a feudalizmus korában. Gondolat K., Kossuth Ny., Budapest, 1966, 132–133., 138. Molnár 96 éves zsellérivadék adatközlője mindvégig tiszteletlenül, „haraggal” szolt Kossuthról.
14. Lukács Lajos: Magyar függetlenségi és alkotmányos mozgalmak 1849–1867. MTA. TTI, MNK, Athenaeum Ny., Budapest, 1955, 36. (Lukács, 1955)
15. HL KK MDC, Pest, Kriegsgericht, 1851, 6/78. 16. Uo. Lieskowsky Józsefet 3, Pók Györgyöt 2 évi várfogságra, Kósa Györgyöt, Kapácsi Ferencet, Dombrádi Lászlót 1–1 évi, Sztankóczy András 6 havi börtönre ítélte.
17. Lukács, 1955, 116–118. Sashegyi Oszkár: Munkások és parasztok mozgalmi Magyarországon. Iratok 1849–1867. Akadémiai K., Akadémiai Ny., Budapest, 1959, 70. (Sashegyi) és Vargha Tivadar: Gáspárich Márk, GYK, 79. továbbá Pesti Napló, 1853. szept. 4., 2.
18. HML GYVL, V-101/b/40., LIII/43., 6/1852.
19. HL KK Armeé Commando (AC) K-13., Nr. 2935/11120. J-11/3., 117. sz., a Bach-korszak iratanyagából, 1. t., 112. cs., 15/6. 1852–1853. 1. cs., Gyöngyösi Rögtönítő Bizottság – Standgericht, 9. A statárium Kis Pál Mihály, Kis Pál, Mihály Gyuri, Nagy András, Sulyok Lőrincz József és Sulyok Lőrincz János felett ítélezett.
20. Gyöngyös, 1881. aug. 1., 1. Káplány József: Sárosy Gyula Gyöngyösön és uo., 1889. júl. 7., 1. Zalár József: Sárosy Gyula bujdosása Heves megyében, továbbá uo., júl. 14., 1–3., júl. 21., 1–3.
21. HL KK AC K-13., 1852–1853, 116.
22. HML V-44/a., 3., 1853., 116.
23. Az országos útlevelkiadásokra vö.: Dienes Istvánné: Az útlevel hazai történetéből = A Közlekedési Múzeum Évkönyve, VIII. köt., 1885–1987. KM és a KDV kiad., Globus Ny., Budapest, 1988, 229.
24. GYVT V. B. I., Barna János-féle különgyűjtemény 1848–1950. év, Polgármesteri iratok, az 1855. és 1856. évi töredék. Feltehetően erre

hivatkozik Molnár József: Adalékok Gyöngyös történetéből. Kézirat, Budapest, 1969, 11. (Molnár) A Heves megyéhez tovább is „ezer százzal kapcsolódó” Vahot Imre 1859-ben barátjával, Lisznyai Kálmánnal Kossuthhoz akart menni Turinba (Torinó), hogy „Terveinek szolgálatába álljanak”. Azonban a rendőrség elfogta őket. Stiller, GYK, 121., Vahot Gyula 1879. aug. 23-i lev. Káplány Józsefhez

„Időben távolodva – erőben megújulva”

1. Molnár, 14. Az „időben távolodva – erőben megújulva” célzás az 1848/1849. évi szabadságharcra.
2. Csomor Kálmán: A Hevesvármegyei Gazdasági Egyesület története 1858–1895. év végéig. Herzog E. Á. Ny. Gyöngyös, 1896, 3. (Csomor)
3. Molnár, 15. Alapító tagjai között a következő arisztokratákat találjuk: Gr. Batthyány József, br. Beust Ödön, özv. br. Jeszenák Jánosné, br. Orczy Gyula, gr. Szapáry Iván. Vö.: Csomor, 8–12.
4. Molnár, 15. és Csomor, 9.
5. Csomor, 17–18.
6. Nagy, 286. A nemzetközi összefüggésekre vö.: Lukács Lajos: Magyar politikai emigráció 1849–1867. Kossuth K., Athenaeum Ny., Budapest, 1984, 143–147. (Lukács, 1984) Továbbá: Somlyói Tóth Tibor: Diplomácia és emigráció „Kossuthiana”. Magvető K., Zrínyi Ny., Budapest, 1984, Spira György: Négy magyar sors, Kossuth és az utókor. Magvető K., Pécsi Szikra Ny., Pécs, 1984.
7. Nagy, 286–287. és Lukács, 1955, 176, valamint Sashegyi, 276–277.
8. Beksics Gusztáv: I. Ferenc József és kora = Szilágyi Sándor szerk.: A magyar nemzet története, X. köt. Athenaeum I. és Ny. RT, Budapest, 1898, 546. (Beksics)
9. Kossuth Lajos: Irataim az emigrációból, II. köt. Athenaeum RT K., Athenaeum RT Ny., Budapest, 1881, 63.
10. Misóczki, 61.
11. Lukács Lajos: A Vatikán és Magyarország 1846–1878. A bécsi apostoli nunciusok jelentései és levelezése Magyarországról. Akadémiai K., Akadémiai Ny., Budapest, 1989, 130. A nuncius 1860. május 7-i jelentése alapján.
12. Magyar Országos Levéltár, Helytartótanácsi iratok, Elnökségi lev., 1860. év IV-A., 1719–2025. és Lukács, 1984, 254.
13. Kossuth Lajos: Irataim az emigrációból, III. köt. Athenaeum RT K., Athenaeum RT KNY., Budapest, 1882, 586.

Kossuth nevével a kiegyezés ellen

1. Orosz, 623.
2. Uo.
3. Uo.
4. Uo.
5. Nagy, 289. L. még: Kolossa Tibor: A dualizmus rendszerének kialakulása és megszilárdulása 1867–1875, 815–817. = Kovács Endre–Katus László szerk.: Magyarország története 1849–1890, 6/1–2. köt., MTA TI. Akadémiai K., Akadémiai Ny., Budapest, 1979, 775–864.
6. Orosz, 623., Nagy, 289., Beksics, 667., valamint Szekfű Gyula: Három nemzedék. AKV–Maecenas Reprint sorozat, Alföldi Ny., Debrecen, 1989, 223.
7. Egri Híradó, 1894. március 24. Kossuth és Eger városa, 2.
8. Uo.
9. Uo.

Epilógus

1. Orosz, 625.
2. A Gyöngyösi Társadalmi Kör Alapszabályai. Gyöngyös KNy., Gyöngyös, 1868, I. L. még: GYVT V. B. I, 1849–1900-ig, 20. sz., az 1871. évi iratborító Gyöngyösi Társadalmi Demokrata Kört említett.
3. Eger, 1896. febr. 20., 67. Hírek c. rov. Vö. még erre: Felvilágosító Nyilatkozat és Sebestény Sándor: Csiky Sándor politikai pályafutása. Kézirat, Eger, 1972, HML TA, S., 163.

Rövidítések

E. Eger
K. Kiadó
KM Közlekedési Múzeum
KNy Könyvnyomda
köt. kötet
L. Lásd
lev. levél
Ny. Nyomda
tc. törvénycikk
uo. ugyanott
V. B. Végrehajtó Bizottság
vö. vedd össze